

شناخت منظر آران و بیدگل

نگارش :

مریم رضایی قلعه

مریم رمضانی

انتشارات ارسطو
(چاپ و نشر ایران)

۱۳۹۷

سرشناسه : رضایی قلعه، مریم، ۱۳۶۵ -
عنوان و نام پدیدآور : شناخت منظر آران و بیدگل / نگارش مریم رضایی قلعه،
مریم رضایی.
مشخصات نشر : مشهد: ارسطو، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری : ۱۳۴ ص.: مصور(رنگی)، نقشه(رنگی).
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۴۳۲-۲۳۹-۳-۳
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه: ص. ۱۳۹-۱۴۴.
موضوع : آران و بیدگل
موضوع : Aran va Bidgol (Iran)
موضوع : آران و بیدگل -- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی.
موضوع : Aran va Bidgol (Iran)-- Social life and customs
موضوع : آران و بیدگل -- آثار تاریخی
موضوع : Aran va Bidgol (Iran)-- Antiquities
شناسه افزوده : رضایی، مریم، ۱۳۶۱ -
رده بندی کنگره : ۱۳۹۷ ر/۲۶۶ / DSR۲۰۷۱
رده بندی دیویی : ۹۵۵/۹۳۶۵
شماره کتابشناسی ملی : ۵۱۸۸۶۲۱

نام کتاب : شناخت منظر آران و بیدگل
مولفان : مریم رضایی قلعه - مریم رضایی.
ناشر : ارسطو (با همکاری سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد : پروانه مهاجر
تیراژ : ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ : اول - ۱۳۹۷
چاپ : مدیران
قیمت : ۱۴۰۰۰ تومان
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۴۳۲-۲۳۹-۳-۳
تلفن های مرکز پخش : ۳۵۰۹۶۱۴۵ - ۳۵۰۹۶۱۴۶ - ۰۵۱ -
www.chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

چاپ و نشر ایران

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹	فصل ۱: مقدمه
۱۵	فصل ۲: شناخت آران و بیدگل
۱۷	۲-۱- جغرافیای طبیعی
۱۷	۲-۱-۱- موقعیت جغرافیایی
۱۹	۲-۱-۲- زمین شناسی
۲۱	۲-۱-۳- ناهموازی
۲۲	۲-۱-۴- اقلیم
۲۲	۲-۱-۴-۱- آب و هوا
۲۲	۲-۱-۴-۲- دما
۲۳	۲-۱-۴-۳- رطوبت
۲۴	۲-۱-۴-۴- بارش
۲۵	۲-۱-۴-۵- باد
۲۶	۲-۱-۴-۶- منابع آب
۲۸	۲-۱-۴-۷- پوشش گیاهی
۳۶	۲-۱-۴-۸- دشتهای آران و بیدگل
۳۷	۲-۲- ویژگیهای جمعیتی
۳۸	۲-۳- موقعیت سیاسی
۳۹	۲-۴- موقعیت اقتصادی
۴۰	۲-۴-۱- پیشینه صنعتی
۴۳	۲-۴-۱-۱- کورههای آجر پزی در آران و بیدگل

فصل ۳: شناخت اجتماعی	۴۵
۳-۱- ویژگی‌های زبانی	۴۷
۳-۲- پیشینه مذهبی	۴۷
۳-۳- مراسم و آیین‌های ویژه	۴۹
۳-۳-۱- آیین محرم در آران و بیدگل	۵۰
۳-۴- تعلق و هویت محله‌ای	۵۳
۳-۵- تبدیل ذهنیت به عینیت	۵۴
۳-۶- مصاحبه‌های اجتماعی	۵۶
۳-۶-۱- نتیجه‌گیری از مصاحبه‌های شیوه اول	۵۶
۳-۶-۲- نتیجه‌گیری از مصاحبه‌های شیوه دوم (منظر ذهنی)	۵۷
۳-۷- اجتماع بر پایه گواهی شاهدان عینی	۶۱
۳-۷-۱- رفتارهای ساکنین بافت	۶۱
۳-۷-۱-۱- پیرمردها	۶۱
۳-۷-۱-۲- پیرزن‌ها	۶۲
۳-۷-۱-۳- مردان	۶۲
۳-۷-۱-۴- زنان	۶۲
۳-۷-۱-۵- کودکان	۶۳
۳-۷-۲- عملکرد فضاهای شهری	۶۳
۳-۷-۳- تماشا	۶۳
۳-۷-۴- ساعات زندگی در فضاهای شهری	۶۴
فصل ۴: شناخت تاریخی	۶۵
۴-۱- علل پیدایش	۶۷
۴-۲- وجه تسمیه	۶۹
۴-۲-۱- آران	۶۹
۴-۲-۲- بیدگل	۷۰
۴-۳- دوران پس از اسلام	۷۱

۷۴	۴-۴- دوران معاصر	۷۴
۷۴	۴-۴-۱- سال ۱۳۰۰-۱۳۴۰ شمسی	۷۴
۷۵	۴-۴-۲- سال‌های ۱۳۴۰-۱۳۵۷	۷۵
۷۶	۴-۴-۳- از سال ۱۳۵۷ تاکنون	۷۶
۷۶	۴-۴-۴- ساختار کنونی شهر	۷۶
۷۷	۴-۵- شناخت آران	۷۷
۷۹	۴-۵-۱- تقسیم بندی محلات آران	۷۹
۷۹	۴-۵-۱-۱- جنگل آباد	۷۹
۸۰	۴-۵-۱-۲- محله مسلم آباد	۸۰
۸۰	۴-۵-۱-۳- محله آران دشت	۸۰
۸۰	۴-۵-۱-۴- محله وشاد	۸۰
۸۱	۴-۵-۱-۵- محله سرگنگه	۸۱
۸۱	۴-۵-۱-۶- محله سرکوچه دراز	۸۱
۸۲	۴-۵-۱-۷- محله عباس آباد	۸۲
۸۲	۴-۵-۱-۸- محله میدان بزرگ	۸۲
۸۳	۴-۵-۱-۹- محله زیارت	۸۳
۸۳	۴-۵-۱-۱۰- سبزه میدان	۸۳
۸۴	۴-۵-۱-۱۱- جمال آباد	۸۴
۸۴	۴-۵-۱-۱۲- محله بازار	۸۴
۸۵	۴-۵-۱-۱۳- محله قاضی	۸۵
۸۶	۴-۵-۱-۱۴- محله دهنو	۸۶
۸۶	۴-۵-۱-۱۵- محله دربند	۸۶
۸۶	۴-۵-۱-۱۶- محله چهارسوق	۸۶
۸۷	۴-۶- شناخت بیدگل	۸۷
۸۸	۴-۶-۱- تقسیم بندی محلات بیدگل	۸۸
۸۹	۴-۶-۱-۱- محله مختص آباد	۸۹
۹۱	۴-۶-۱-۲- محله باغ علوی	۹۱

۹۱	..... ۳-۱-۶-۴- محله درب مختص آباد
۹۲	..... ۴-۱-۶-۴- محله‌ی توده
۹۳	..... ۵-۱-۶-۴- محله فخارخانه
۹۳	..... ۶-۱-۶-۴- محله دروازه
۹۴	..... ۷-۱-۶-۴- محله درب ریگ
۹۴	..... ۸-۱-۶-۴- محله ویرانه
۹۴	..... ۹-۱-۶-۴- محله یزلانیها
۹۴	..... ۱۰-۱-۶-۴- محله درب سلمقان
۹۵	..... ۱۱-۱-۶-۴- محله علی اکبر
۹۵	..... ۱۲-۱-۶-۴- محله خانظه
۹۵	..... ۲-۶-۴- سایت باستانی ویگل
۹۷	..... ۳-۶-۴- سُمبک
۹۸	..... ۴-۶-۴- بیدگل از زبان صباحی بیدگلی
۱۰۱	..... فصل ۵: شناخت الگوهای منظر شهری آران و بیدگل
۱۰۵	..... ۱-۵-۵- دسته بندی و ارائه الگوهای معماری در منظر شهری
۱۰۵	..... ۱-۱-۵- الگوهای معماری اصیل در منظر شهری
۱۱۶	..... ۲-۱-۵- دسته بندی و ارائه الگوهای طبیعت و عناصر زنده کننده بافت
۱۲۰	..... ۲-۵-۲- طراحی و ساماندهی منظر شهری بافت تاریخی با بهره گیری از الگوهای کالبدی ...
۱۲۰	..... ۱-۲-۵- سیاست‌های طراحی
۱۲۰	..... ۲-۲-۵- راهکارهای طراحی
۱۲۷	..... فصل ۶: منابع
۱۲۹	..... ۱-۶-۶- منابع فارسی
۱۲۹	..... ۱-۱-۶- کتب
۱۳۳	..... ۲-۱-۶- پایان نامه‌ها
۱۳۴	..... ۳-۱-۶- منابع اینترنتی
۱۳۴	..... ۲-۶-۶- منابع لاتین

فصل ۱ :

مقدمه

در طی دوره معاصر تحقیقات زیادی در زمینه معماری و شهرسازی شهرهای مهم انجام شده است. و در نتیجه این تحقیقات الگوهایی در زمینه طراحی های آینده به دست داده است. اما این موارد هنوز کافی نبوده و حلقه واسط بین معماری گذشته و امروز همچنان به خوبی یافت نشده است. در عین حال نیز این تحقیقات در مورد شهرهای کوچکتر اغلب انجام نشده و اگر الگویی به عنوان مثال در اقلیم کویری نیاز باشد از الگوهای شهر مهمی همچون یزد استفاده میگردد. حال آنکه همانطور که ناگفته پیداست هر شهری با توجه به اقلیم و فرهنگ خاص خود گذشته معماری و منظر خاص خود را دارد و بایست برای هر شهر نسخه مخصوص به خود را پیچید.

البته ناگفته نماند که در میان تمامی تحقیقات نیز اغلب به الگوهای معماری (تک بنا) پرداخته شده و در زمینه شهرسازی نیز اغلب فرم پلان های شهری و ساختار شهری مورد بررسی واقع شده و منظر شهری مغفول مانده است. در حالی که برای طراحی و ساماندهی محیط های شهری علاوه بر دانش معماری و شهرسازی نیاز به منظر شهری چه در فرم و چه در معنا خواهیم داشت.

از آنجا که غالب شهرهای امروزی فاقد هویت شهری هستند و شهروندان معمولاً ذهنیت مغشوشی از منظرهای شهر دارند که این مسئله از حس تعلق شهروندان به فضا کاسته و نتیجه آن عدم احساس مسئولیت شهروندان نسبت به شهر و نابسامانی های گوناگون روانی و اجتماعی است که از تاثیر متقابل شهر و شهروند بر هم حاصل می شود. بنابراین لزوم ساماندهی فضاهای شهری در جهت تقویت حس تعلق شهروندان به شهر به گونه ای که منطبق بر نیازهای کالبدی و معنایی شهر و شهروند باشد، احساس میشود. در اینجا استفاده

از الگوهای منظرین بافت است که می‌تواند به خوبی عناصر شهر را به هم پیوند دهد و در تقویت حس تعلق شهروندان نسبت به شهر نقش بسیار مهمی ایفا کند.

در این نوشتار که برگرفته از تحقیقات چندساله و رساله کارشناسی ارشد نویسنندگان در مورد بافت تاریخی شهر آران و بیدگل است، سعی شده تا بافت تاریخی شهر کوچک آران و بیدگل نیز به خوبی شناسایی و الگوهای منظرین بافت برای اولین بار در این شهر شناسایی گردد. و در فصل‌های آتی با معرفی این الگوها به علاقمندان رشته منظر و رشته‌های وابسته به آن، گامی در جهت طراحی بهتر بافت شهر آران و بیدگل برداشته شود.

این پژوهش می‌تواند راه‌گشای تحقیقات بعدی در شهرهایی با این خصوصیات کالبدی بوده و همچنین الگویی برای برخورد با موضوع منظر شهری در شهرهای دیگر ایجاد کند.

شهر آران و بیدگل مرکز شهرستان آران و بیدگل است که در فاصله شش کیلومتری شمال شهر کاشان قرار دارد. این شهر از تجمیع دو شهر قدیمی آران و بیدگل به وجود آمده است. «آران» و «بیدگل» دو نقطه آبادی بوده‌اند که در طول تاریخ در کنار یکدیگر زیست نموده و با گذشت زمان و گسترش این دو مرکز، مرزهایشان به هم نزدیک شده تا این که در سال ۱۳۵۴ طبق قانون وزارت کشور این دو شهر یکی شده‌اند.

شهر جدید به نام «آران و بیدگل» بوده که هویت آران و هویت بیدگل در این شهر واحد حفظ شده است. این شهر با این که از نظر کالبدی یکی شده اما از نظر معنایی و در ذهن مردمان، دو شهر مجزاست. این دو شهر در خیابانی شمالی-جنوبی به هم رسیده‌اند. یک سوی خیابان آران و سوی دیگر بیدگل است.

از آنجا که شناخت کامل منظر آران و بیدگل بدون شناخت تاریخ، فرهنگ و اجتماع شهر ممکن نیست، سعی شد تا با تحقیقات میدانی و زندگی با مردم این شناخت بدست آید. زیرا در مورد شهر آران و بیدگل همچون بسیاری از شهرهای مشابه هم مقیاس با آن، مطالعات کتابخانه‌ای به شکل جامع در زمینه‌های فوق‌الذکر یافت نمیشود. از طرفی مشاهده و مصاحبه، شناخت روابط، مناسبات اجتماعی و نیازهای مردم و از طریق هر رفتاری که ما رابه شناخت بیشتر مردم شهر برساند از قبیل زندگی کردن با مردم و نشستن

و دم خور شدن با آنها در کنار بررسی کالبدی معماری و منظر شهری استفاده شده تا دانش عمیقتری نسبت به اجتماع و فرهنگ مردمان شهر بدست آید.

بنابراین در این نوشتار به مطالعه رفتارهای قابل مشاهده، انگیزه ها، احساسات و ذهنیات مردم پرداخته تا بتوان از طریق تجربه شخصی، شاکله این اجتماع و خصوصیات آن را درک کرد. در همین راستا پژوهشگران این نوشتار برای نزدیک شدن به این گروه اجتماعی (که خود عضوی از آن نبوده و با پیش فرض قبلی بدان وارد نشده اند)، تصمیم به اقامتی چندماهه در حوزه مورد مطالعه گرفته و با مردم آنجا زندگی کرده، و در طی چندسال در مراسم‌های ماه محرم ایشان (به عنوان مهمترین مراسم جمعی شهر) شرکت کردند. زیرا «... ضروری است که درون گروه نفوذ کنیم تا بتوانیم از مرزهای آن عبور کرده و در آن پذیرفته شویم و بتوانیم فرهنگ آن گروه را که بخش مهمی از آن لزوماً به بیان در نمی‌آید، درک کنیم.» (ناصر فکوهی ۱۳۸۳، ۴۲۲)

در بخش مطالعات کالبدی نیز نگارندگان، در زمانهای گوناگون شبانه روز به قدم زدن در شهر بالاخص در بافت تاریخی آن و مشاهده و عکاسی پرداخته و میتوان گفت تقریباً تمام کوچه پس کوچه‌های آران و بیدگل را از نظر گذرانده اند.

شایان ذکر است که همکاری مسئولین شهر آران و بیدگل با نگارندگان بسیار خوب بود. و از همه مهمتر خونگرم بودن، مهربانی و میهمان نوازی بینهایت مردم آران و بیدگل و همکاری ایشان با پژوهشگران بسیار راهگشا و قابل تقدیر بود.

در این کتاب ابتدا برای آشنایی با شهر آران و بیدگل فصلی به شناخت کلی جغرافیا، تاریخ، اقتصاد و سیاست شهر آران و بیدگل اختصاص یافته است. در فصلی جداگانه به شناخت اجتماع و فرهنگ شهر به عنوان شاخصه‌ای مهم و اثرگذار بر منظر شهری پرداخته میشود. سپس فصلی به شناخت تاریخی «آران» و «بیدگل» می‌پردازد. فصل آخر نیز به الگوهای به دست آمده از منظر شهری آران و بیدگل اختصاص یافته و دستورالعمل‌های پیشنهادی طراحی منظر شهری نوین بر اساس الگوهای بدست آمده مطرح می‌گردد.

فصل ۲:

شناخت آران و بیدگل

۱-۲- جغرافیای طبیعی

۱-۱-۲- موقعیت جغرافیایی

شهر آران و بیدگل مرکز شهرستان آران و بیدگل از توابع استان اصفهان است که از جنوب به کاشان، از شرق به ابوزید آباد کویرات، از غرب به نوش آباد و از شمال به کویر مرکزی ایران و دریاچه نمک منتهی می شود (نیک اندیش، جغرافیای شهرستان آران و بیدگل، ۲۲)

نقشه ۱. تقسیمات کشوری شهرستان های استان اصفهان،
ماخذ: www.atlas-ef.com/atlas/CulturalAtlas/townshipdetails/?o_id=

شهر آران و بیدگل با دارا بودن مرکزیت شهرستانی به همین نام با مساحتی برابر $۶۰۵۱/۳$ کیلومتر مربع ($۰/۳۶$ درصد مساحت کل کشور و $۵/۶۵$ درصد از مساحت استان اصفهان) در شمال شرقی استان اصفهان قرار گرفته است.

«فاصله این شهر تا مرکز استان ۲۱۰ کیلومتر و نزدیکترین شهر به آن کاشان با کمتر از ۶ کیلومتر می باشد.» (طرح جامع شهری آران و بیدگل؛ ۱۳۸۲)

این شهرستان از شمال به کویر نمک، دریاچه نمک و استان های تهران، سمنان و قم، از جنوب به شهرستان های نطنز و برخوار و میمه از شرق به دشت کویر و شهرستان اردستان، از غرب به شهرستان کاشان محدود می گردد. اما به دلیل محصور شدن به وسیله کویر و دریاچه نمک فاقد راه ارتباطی با این شهرها می باشد و تنها به وسیله یک جاده به دریاچه نمک و دو جاده اصلی به کاشان و از همان طریق به شبکه ارتباطی راه های کشور مرتبط می گردد. (طرح جامع شهر آران و بیدگل، ۱۳۸۲، ص ۲۶).

نقشه ۲. موقعیت طبیعی شهرستان آران و بیدگل در جوار کاشان و دسترسی به آن،

ماخذ: مطالعات بافت فرسوده شهر آران و بیدگل ۱۳۸۸

این شهر از توسعه دو مرکز جمعیتی به نام آران و دیگری بیدگل در زمینهای کشاورزی کاشان بوجود آمده است که شبکه ارتباطی (راه آران و بیدگل - کاشان) توسعه خطی آن را به سمت جنوب و جنوب غربی تشدید نموده است. شهر آران و بیدگل از طرف شمال به واسطه یک کویر شن زار به دشت کاشان می رسد و در اثر هجوم شن های روان به سوی این شهر و محدود شدن اراضی کشاورزی و عدم استفاده از منابع طبیعی موجود آهنگ رشد این شهر همچنان بطئی باقی مانده است. آران و بیدگل از طریق دو جاده اصلی به فاصله های ۵ و ۹ کیلومتر به کاشان مرتبط و از این دو مسیر که بر سر جاده های ارتباطی تهران به استان های جنوب و جنوب شرقی و راه آهن سراسری کشور قرار دارد، به شبکه راه های اصلی کشور متصل می گردد. همچنین این شهرستان با راه های ارتباطی فرعی به بخش ها و روستاهای تابعه خود و با دو راه کاروان رو قدیمی از شمال به شهرهای ورامین و قم ارتباط دارد. ادامه این راه قدیمی از جنوب شرقی شهرستان به اردستان و نائین تا جنوب شرق کشور امتداد می یابد. (اشنویی، ساماندهی و توانمندسازی بافت قدیم شهر آران و بیدگل، ۵۵)

۲-۱-۲- زمین شناسی

دشت آران و بیدگل بخشی از دشت کاشان و در واقع بخشی از پایین افتادگی قم - اردستان و یا به بیان دیگر حوضه رسوبی معروف قم می باشد .

این بخش جز کمربندهای آتشفشانی ائوسن ایران مرکزی است و دارای روند شمال غربی - جنوب شرقی می باشد .

به طور کلی از نظر زمین شناسی و ژئومورفولوژی سه قسمت در منطقه آران و بیدگل قابل تشخیص است :

- ارتفاعات شهرستان آران و بیدگل که بیشتر در شرق و شمال شرقی به صورت پراکنده وجود دارند ...

- آبرفت های دشت با عمق ۱۰۰ - ۲۰۰ متر از جنس رس ، شن ، ماسه و ریگ ...

- ناحیه بیابانی شمال آران و بیدگل که با عارضه‌هایی چون دشت بزرگ رسی - نمکی، تل ماسه‌های بادی و سیستم فرسایش بادی مشخص می‌شوند. تپه‌های ماسه‌ای که در شمال و شرق آران و بیدگل مشاهده می‌شوند گاهی به علت شدت باد تا عمق شهر کشیده می‌شوند. چنین شرایطی به همراه وجود گچ و نمک در خاک، عامل مختل کننده در زندگی اقتصادی به ویژه کشاورزی ساکنان این ناحیه به شمار می‌رود. (نیک اندیش، جغرافیای شهرستان آران و بیدگل، ۲۳)

علت شوری آب‌های آران و بیدگل را مربوط به تشکیلات میوسن که شامل مارن‌های رنگی همراه با گچ فراوان در آبادی‌های تقی آباد و عابدین آباد است - که به صورت توده‌های نمکی بالا آمده‌اند - می‌دانند (اشنویی، ساماندهی و توانمندسازی بافت قدیم شهر آران و بیدگل، ۵۹)

نقشه ۳. نقشه ماهواره ای از کویر مرکزی ایران.